

پرداخت الکترونیکی در ایران چه وضعیتی دارد؟

مکانیسم تسهیم کارمزد پاشنه آشیل یا گنج قارون

از زمان شکل گیری پرداخت الکترونیکی در ایران، این صنعت تحولات زیادی را به خود دیده است. در این سال ها در صنعت پرداخت شرکت های مختلفی ایفای نقش کرده اند و در بازه هایی شکل این صنعت تغییر کرده است



سید ابراهیم حسین نژاد
رئیس هیات مدیره شرکت شاپ

هر چه زودتر روشی برای پیشگیری از آسیب های احتمالی این تغییر بیابد. در سال های گذشته پیشنهادهایی از سوی بازیگران این حوزه ارائه شده که هر بار به دلایلی عقیم مانده و مورد توجه قرار نگرفته؛ دریافت کارمزد به ازای تسویه از پذیرنده، دریافت آبونمان استفاده از خدمات پرداخت و نهایتاً دریافت کارمزد بر اساس مبلغ تراکنش از دارنده کارت، پذیرنده و بانک پذیرنده پیشنهاداتی بوده که اجرای هر کدام ریسک هایی به همراه دارد، ولی نپرداختن به این مقوله هزینه اجرا را بیشتر و تبعات منفی ناشی از آن را تشدید خواهد کرد. تصمیم گیری در این خصوص که به ظاهر بر عهده بانک مرکزی و شورای پول و اعتبار است، ضمن تأثیرات منفی احتمالی بر منافع شرکت های پی اس پی می تواند موجب تحركات در سایر حوزه ها؛ به خصوص پرداخت های خرد شود. بنابراین دقت در طراحی سناریویی که به تدریج هزینه کارمزد فعلی را از دوش بانک برداشته و به مصرف کنندگان واقعی خدمات منتقل کند تا آسیب ناشی از آن محدود و قابل کنترل باشد، انکارناپذیر است.

صفا آرایی جدید در بازار

اما صفا آرایی شرکت های مختلف در صنعت پرداخت از زمان شکل گیری شاپرک همواره در حال تغییر بوده است. شرکت های کوچک و چابک که مبتنی بر نوآوری یا ارزش افزوده ای که برای بخشی از بازار ایجاد کرده اند، در صدد گرفتن سهم از بازار شرکت های اصلی هستند و در این بین در سه سال گذشته با تکیه بر رقابت بی پایان و گشونده شرکت های پی اس پی توانسته اند بخشی از درآمدهای کارمزدی شرکت ها را اخذ کنند. شرکت های فین تک و استارت آپ هایی که کمتر مبتنی بر یک نیاز و نوآوری ذاتی و بیشتر به دلیل نزدیکی به بخشی از مشتریان توانسته اند به عنوان تجمیع کننده تراکنش نقش خوبی در فراز و فرود سهم بازار شرکت های پی اس پی داشته باشند، به خوبی از این رقابت بهره برده اند.

دسته بعدی، شرکت های نرم افزاری هستند که تاکنون از طریق اتوماسیون و فروش و پشتیبانی نرم افزارهای فروشگاه ها امرا معاش می کردند، اما در سال های اخیر با تکیه بر همین رقابت بی منطق، درآمدی چند برابر سال های گذشته برای خود فراهم کرده اند و امروز به جای تعمیق در محصولات و نوآوری در روش های فروش به فکر چانه زنی با پی اس پی ها هستند. در این بین به نظر می رسد صفا آرایی به شکلی در حال تغییر است که پی اس پی ها نقش تجمیع، پردازش و هدایت تراکنش ها را بر عهده می گیرند و نقش ارزش افزوده و بازاریابی بر عهده شرکت هایی در لایه های پایین تر با چابکی و قدرت نوآوری بالاتر قرار می گیرد که در صورتی که این تغییر بر اساس منطق تقسیم بازار شکل گیرد، جای خوشحالی و البته موجب کاهش هزینه و ارزش افزوده بالاتر برای مشتریان است، حال آنکه این اتفاق به دلیل رقابتی غیرمنطقی در افزایش سهم بازار پی اس پی ها شکل گرفته و ادامه این روند موجب تضعیف نوآوری غول های فناوری صنعت پرداخت و قطع ارتباط ایشان با مشتریان خواهد شد.

روزگاری بیان داستان های شکل گیری و رشد شرکت های پرداخت چنان عجیب و غریب می نمود که کمتر کسی تصور تأثیر گذاری شان را به شکل امروزی باور داشت. اینکه کجا و چگونه و تا قبل از تحریم های اولیه بیل کلینتون خدمات برای دارندگان کارت های شبکه های بین المللی در برخی فروشگاه های معتبر فراهم بود و در مراکز خرید صنایع دستی در خیابان ویلا یا در نقش جهان اصفهان توریست ها می توانستند از کارت خود برای پرداخت وجه کالا استفاده کنند. یا اینکه چگونه از اوایل سال های دهه ۷۰ اولین بانک ایرانی اقدام به نصب خودپرداز کرد و برای اولین بار مردم از شکر صندوق داران بانک ها رها شده و گرفتار صف های طولانی، زمان بالای انجام تراکنش، قطعی های متوالی و ممتد عابر بانک ها شدند. در ادامه از ابتدای دهه ۸۰ با موج ایجاد بانک های خصوصی، این بانک های جدید فرصت را غنیمت شمرده و با بهره گیری از فناوری، خدمات بانکی را از شکل سنتی توزیع شده و نامرتب به شکل متمرکز امروزی تبدیل کردند و ادبیات جدیدی در این حوزه را آغاز کردند. سپس شرکت های پی اس پی در سایه سرمایه گذاری بانک ها متولد شدند و کار به جایی رسید که نهایتاً با اقبال مردم و البته برای سامان دهی حوزه خدمات پرداخت الکترونیک شبکه شاپرک در ابتدای دهه ۹۰ ایجاد و نهایتاً خدمت دهنده ها و پی اس پی ها که در دهه ۸۰ نهال نحیفی بودند تبدیل به غول های فناوری با گردش مالی بالا شدند و امروز این شرکت ها نقش بی بدیلی در صنعت مالی و اقتصاد ملی دارند. نگاهی به گزارش شاپرک کفایت می کند تا ارزش این شبکه بر همگان مشخص شود؛ اما این غول های دوست داشتنی به همان اندازه که به زندگی و رفاه و اقتصاد کشور کمک کرده اند، به دلیل برخی نارسایی های ذاتی آسیب پذیر هستند.

مسئله ای به نام کارمزد

موتور محرک و پیشروانه این صنعت به مانند هر کسب و کاری مکانیسم کارمزدی است که بارها دستخوش تغییرات شده و از زمان شکل گیری شاپرک وزن کارمزدها از سوی رگولاتور صنعت به شکل فزاینده ای رشد داشته و امروز این کارمزد ۵۰ تا ۷۵ درصد درآمدهای شرکت ها را تشکیل می دهد که نشان از وابستگی شرکت ها به درآمدهای کارمزدی دارد. از طرفی بیش از ۹۵ درصد هزینه های جاری این شبکه گسترده بر عهده شبکه بانکی است که چند سالی است احوال خوبی ندارد و تلاش های گاه و بیگاه تشکل های بانکی برای تأثیر گذاری و تغییر این مکانیسم، حکایت از شکنندگی مکانیسم فعلی دارد. از سوی دیگر تمام تلاش های سال های اخیر برای توسعه زیرساخت کیف پول و پرداخت های خرد به دلیل همین مکانیسم رایگان تمام آنلاین به شکست انجامیده یا حداقل موفقیت آمیز نبوده و رویگردانی سرمایه گذاران از این حوزه موجد آن است که صاحب نظران و کارآفرینان نیز برای این حوزه چشم انداز مناسبی را متصور نیستند.

به نظر می رسد این مکانیسم دیر یا زود تغییر خواهد یافت و عقل سلیم باید